

A HELYNÉVGYŰJTÉS ELMÉLETE ÉS MÓDSZEREI

Helynévkozlések a 20. század
második felében

HELYNÉVKÖZLÉSEK
A 20. SZÁZAD
MÁSODIK FELÉBEN

- 3.1. Szervezeti és tudományos háttér
- 3.2. Helynévgyűjtemények
  - 3.2.1. Megyei helynévkötetek
  - 3.2.2. Járási helynévkötetek
  - 3.2.3. Kisebb térségek helynévkötetei
  - 3.2.4. Helynévgyűjtés és -kiadás a magyar nyelv külső régióiban
- 3.3. Módszertani kérdések
  - 3.3.1. Az élőnyelvi gyűjtések tárgya
  - 3.3.2. A történeti helynevek
  - 3.3.3. A nevekhez kapcsolódó további információk
  - 3.3.4. A névanyag elrendezése

3.1. SZERVEZETI ÉS TUDOMÁNYOS HÁTTÉR

- A 2. vh. után helynévgyűjtés kiszorult a tudományos kutatás köréből.
- 1958 Első névtani konferencia.
- A felgyorsuló téeszervezésekkel és a gazdálkodás modernizációjával megrendült a hagyományos paraszti életforma, és rohamos változásnak indult ennek materiális és szellemi környezete is.
- Vita:
- Társadalmasítás
- Egyetemek, főiskolák: óvatosságra intettek
- A névgyűjtő mozgalom tudományos kontroll alatt zajlott.
- A tudományos igényesség képviselői is felhasználhatták a többnyire kedvező társadalmi-politikai támogatottságot.

3.1. SZERVEZETI ÉS TUDOMÁNYOS HÁTTÉR

- A két irányzat közül az önkéntes gyűjtőket mozgósító elképzelés ért el kezdetben gyorsabb és látványosabb sikereket
- A konkrét munka megyei keretekben folyt a helyi közigazgatási, múzeumi, oktatási szervekkel és szakemberekkel együttműködve
- A megyékben járási felelősöket jelöltek ki (szakfelügyelőket, tanárokat, muzeológusokat leginkább), akik tanfolyamokat tartottak (próbagyűjtések)
- A szervezeti kereteket a Hazafias Népfront kebelében működő honismereti mozgalom adta
- E nagyszabású vállalkozás az önkéntes gyűjtők százait fogta munkára.

3.1. SZERVEZETI ÉS TUDOMÁNYOS HÁTTÉR

- A gyűjtést egy-egy megyében néhány év leforgása alatt elvégezhetőnek látták a szervezők. Nyelvész szakemberek végezték az ellenőrzést.
- A szerkesztést és a kiadásra történő előkészítést felkészült nyelvészekre bízták.
- A szakmai irányítást az MTA Nyelvtudományi Intézete végezte.
- A munkát kezdetben Végh József vezette, majd tőle a feladatot az 1970-es évektől fokozatosan Ördög Ferenc vette át. Mindketten nagyon hasznos módszertani írásokat tettek közzé a helynévkutatás területéről. Érdemük, hogy évtizedeken keresztül összefogták a sokfelé, egyidőben folyó munkálatokat.
- Mindketten óriási munkát végeztek az anyagok közzétételében is, többnyire a megjelenő kötetek szerkesztőjeként. Ez utóbbi tevékenységben Papp László és Balogh Lajos nyújtotta nekik a legtöbb segítséget.

3.1. SZERVEZETI ÉS TUDOMÁNYOS HÁTTÉR

- Nyíregyháza, Debrecen: a nyelvészek maguk vállalkoztak régiójuk névanyagának az összegyűjtésére és kiadására.
- A Sebestyén Árpád, Jakab László, illetve Bachát László, Mező András alkotta szerkesztőbizottság a Jakab László által összeállított gyűjtési utasítás alapján kezdett el dolgozni.
- A gyűjtőmunkát hallgatói terepgyakorlat is kísérte (szemináriumi és diákköri dolgozatok, szakdolgozatok, disszertációk)
- Az anyag ellenőrzésére, kiadására maguk a fenti szakemberek vállalkoztak, járások szerint felosztva egymás között Szabolcs-Szatmár és Hajdú-Bihar megye területét.

3.1. SZERVEZETI ÉS TUDOMÁNYOS HÁTTÉR

- A gyűjtések eredményét nyomtatott formában is feltétlenül publikussá kívánták tenni.
- A nyomtatott anyag könnyebben hozzáférhető volt nemcsak a névkutatóknak, hanem más tudományok képviselőinek is, emellett a helyi közművelődés és oktatás is felhasználhatta e műveket.
- Legjelentősebb eredmények: 1970-es–1980-as évek
- A nagy lendülettel folyó munkának ebben az időszakában megyei és járási névtárak egész sora látott napvilágot. 1964-től 1989-ig az ország területének mintegy egyharmadáról jelentek meg helynévtárak.
- Az 1980-as évek közepétől azonban megtorpanás
- államhatalmi, közigazgatási változások

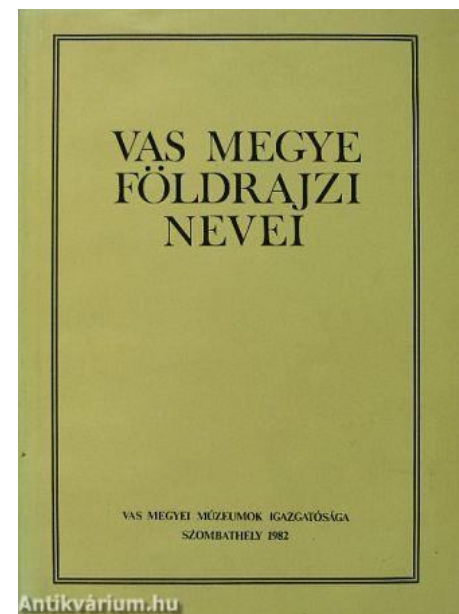
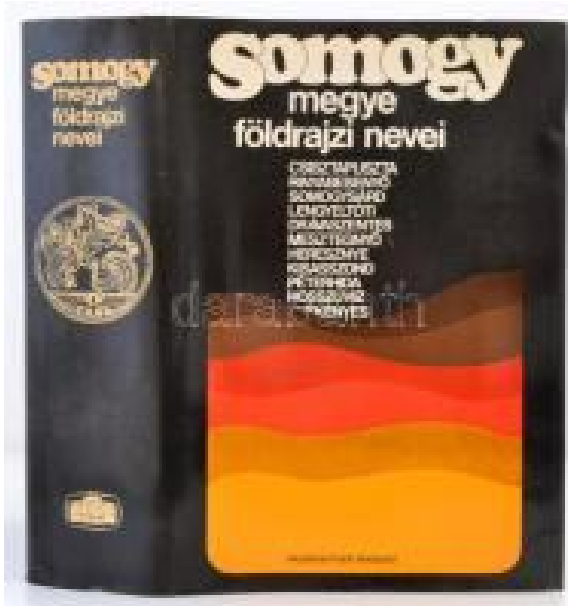
3.2. HELYNÉVGYŰJTEMÉNYEK

3.2.1. Megyei helynévkötetek

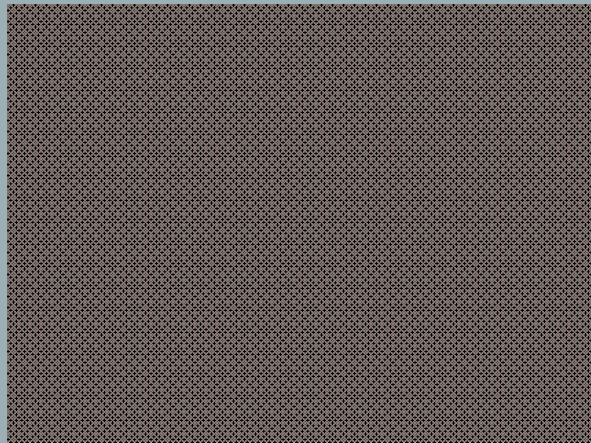
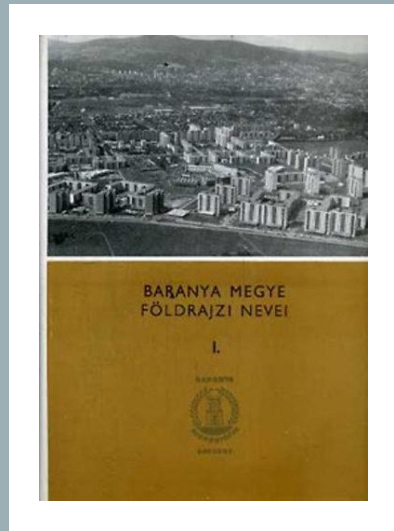
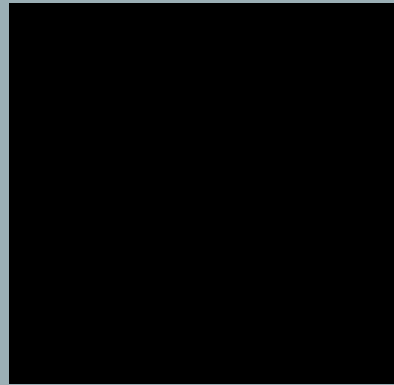
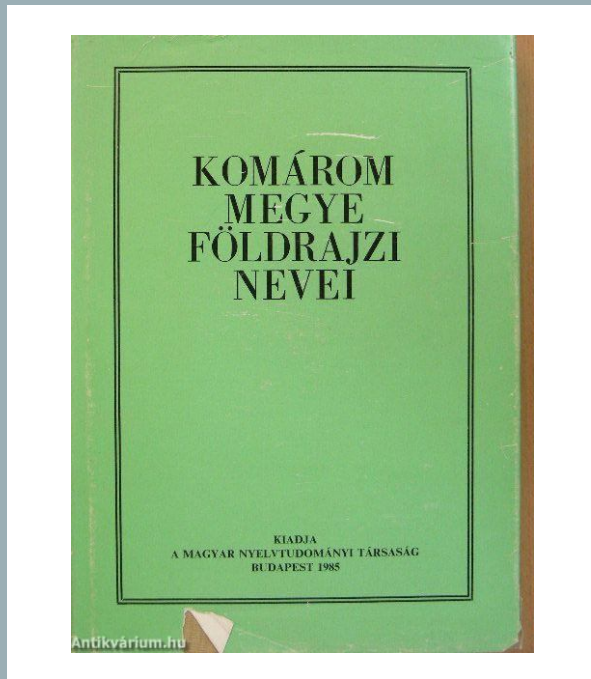
Papp László–Végh József szerk. 1964. *Zala megye földrajzi nevei*. Zalaegerszeg.

3.2. HELYNÉVGYŰJTEMÉNYEK

3.2. HELYNÉVGYŰJTEMÉNYEK

- Baranya megye I–II.
- A névtár értékét nagyban növeli a rendkívül gazdag történeti adatolás és a jelentős mennyiségű kéziratos forrás feldolgozása.

3.2.2. JÁRÁSI HELYNÉVKÖTETEK

- Heves, Veszprém, Jász-Nagykun-Szolnok, Győr-Moson-Sopron és Pest megye. Ördög Ferenc és Balogh Lajos irányításával
- Heves megye: Pelle Béláné tette közzé az anyagot (Egri, Füzesabonyi, Hevesi, Gyöngyösi járás, Hatvan és környéke, valamint Eger helyneveit tartalmazó kötetek)
- Veszprém megye: Varga Mária és Tungli Gyula (Tapolcai, Pápai, Ajkai és Veszprémi járás, valamint a Keszthelyi járás)
- Jász-Nagykun-Szolnok megye: Farkas Ferenc (Jászberényi járás, Tiszazug)
- Pest megye: Farkas Ferenc (Nagykátai járás)
- Győr-Moson-Sopron megye: Hegedűs Attila Kapuvári járás, Ábrahám Imre és Unti Mária Győri járás (2009)
- *A Baktalórántházi járás földrajzi nevei* (1967)
- Fehérgyarmati, Mátészalkai, Nyírbátori, Csengeri járás
- A Csepel-sziget helynevei (1982)

3.2.3. KISEBB TÉRSÉGEK HELYNÉVKÖTETEI

- Inczefi Géza
- Békés megye: Mezőberény, Vésztő, Gyoma, Békés, Orosháza
- Hódmezővásárhely, Körösladány, Köröstarcsa, Püspökladány
- Nagy Géza Bodrogköz (1994)
- Balassa Iván Sárospatak (1994, 1997)
- Kováts Dániel abaúji Hegyköz és Sátoraljaújhely

3.2.4. HELYNÉVGYŰJTÉS ÉS -KIADÁS A MAGYAR NYELV KÜLSŐ RÉGIÓIBAN

- Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
- Magyar Névtani Dolgozatok
- *Vajdaság helységeinek földrajzi nevei*
- Kárpátalja: az Ungvári és a Beregszászi járás településeiről
- Felvidék:
- MND-ben: Érsekújvári, Komáromi, Lévai járás és Királyhelmec környéke
- Csilizköz (2000), Dunaszerdahelyi járás (2002), Ipolymente (2011)

3.3. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

- településenkénti egységekben, szócikk formában
- néhány kiemelten fontos történeti forrás helynevei
- térképek
- mutatók

3.3.1. AZ ÉLŐNYELVI GYŰJTÉSEK TÁRGYA

- Mit gyűjtsünk?
- A tulajdonnévi és a köznévi értékű nyelvi elemek elhatárolása
- Más tulajdonnévfajtaaktól való elválasztás
- középületek, intézmények, boltok, kocsmák különféle építmények nevei
- Archaizmusok vadászása
- Nem magyar és a vegyes lakosságú települések helynévanyaga: Tolnában jelentős német névkincset gyűjtöttek össze, Vasban emellett szlovén és horvát, Komárom megyében német és szlovák, a Csepel-sziget gyűjteményében pedig német és szerb helynevek is szerepelnek.
- Etnikai sokszínűség jellemzi Baranya megyét

3.3.1. AZ ÉLŐNYELVI GYŰJTÉSEK TÁRGYA

- Hangalaki lejegyzés (lejegyzési minimum)
- A kiadványok feltüntetik az *ë*, *à*, hangokat, és jelzik a köznyelvi helyesírásban *ly* betűvel jelzett hangot. A debreceni és nyíregyházi szakemberek emellett jelölték a diftongusokat, a félhosszú hangokat és a hasonulásokat is.
- Nem magyar adatok lejegyzése: olykor a német dialektológiában használatos jelölések is előfordulnak.
- Helyesírás

3.3.2. A TÖRTÉNETI HELYNEVEK

- Pesty
- két munka emelkedik ki a nagyobb területet bemutató gyűjtemények közül:
- **BMFN.** minden hozzáférhető térképi forrás, levéltári források, kéziratok, nyomtatott kiadványok, Györffy: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*
- **Hajdú Mihály** *A Csepel-sziget helynevei* 300 forrás

3.3.3. A NEVEKHEZ KAPCSOLÓDÓ TOVÁBBI INFORMÁCIÓK

- A denotátum leírása: rövidítés vagy tömör leírás
- Térképi ábrázolás: számok vagy névmegírások
- Névmagyarázatok: pl. a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei anyagban, a BMFN-ben
- Földrajziköznév-jegyzékek: olyan helyet jelölő közszókat tartalmazzák, amelyek a helynevekben szerepelnek, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

3.3.4. A NÉVANYAG ELRENDEZÉSE

- a közzététel egységének a települést tekintik, ez a valós névhasználati helyzetnek felel meg
- 3 rész: általános információk + belter. + külter.
- Az adattárak terjedelme
- A névcikkek elrendezése
- Denotátumokként való közlés